

DIZARTRIYA .DIZARTRIYA TURLARI,DIZARTRIYANING KELIB CHIQISH
SABABLARI VA UNING OLDINI OLIH,DIZARTRIYA BO'YICHA OLIB
BORILADIGAN KORREKSION PEDAGOGIK ISHLAR METODIKASI

Dadamirzayeva Umida Yodgorbek qizi

Namdu Pedagogika-psixologiya fakulteti defektologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi

Sarimsoqova Maftuna Obidjon qizi

Namdu Pedagogika-psixologiya fakulteti defektologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi

Ilmiy rahbari:Nizamova Muyassar Nuriddinovna

Ta'lim menejementi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dizartriya,dizartriyaning kelib chiqish sabablari,dizartriya turlari, dizartriyaning belgilari va uni davolash yo'llari,dizartriyaning oldini olish metodikalari,olib boriladigon pedagogik psixologik ishlar metodikasi haqida ochib berilgan.

Kalit So'zlar:dizartriya,korreksiya,ovoz,nutq,bulbar,pseudobulbar,travma

Annotation: This article describes dizartriya,reasons of their origin,tupes of dizartriya ,signs of it and ways of treatment for this,prevention methods of dizartriya and the methodology of psychological pedagogical work

Keywords:Dizartriya,correction,sound,speech,bulbar,pseudobulbar,trauma.

Аннотация: В данной статье описаны дизартрия, причины дизартрии, виды дизартрии, симптомы дизартрии и методы ее лечения, методы профилактики дизартрии, методы педагогической психологической работы.

Ключевые Слова: дизартрия, коррекция, голос, речь, бульбарный, псевдобульбарный, травма.

Ma'lumki mamlakatimizda hozirgi kunga kelib nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar juda ham ko'payib bormoqda.Ularning soni keskin darajada oshib bormoqda. Bunga sabab onaning xomiladorlik vaqtidagi turli xil travmalar,tug'ruq jarayonidagi turli xil travmalar va tug'ilgandan keying jarayonlar sabab bo'lishi mumkin.Bunday nutq nuqsonlaridan biri bu dizartriya hisoblanadi.Xo'sh unda dizartriya bu nima?dizartriya qanday kasallik degan savollar tug'ilishi tabiiy albatta. Dizartriya bu nutq apparatining organik buzilishi hisoblanadi.Dizartriya markaziy xarakterdagi nutq buzilishi hisoblanadi.Dizartriya-nutq apparati inervatsiyasining organik buzilishi sababli nutqning talaffuz tomondan buzilishidir.Dizartriya termini grekcha so'zdan olingan bo'lib dis-bo'lak ,arthon-biriktirish degan ma'noni bildiradi.

Dizartriyada ish olib borgan olimlar va dizartriya turlari

Dizartriyada nutq a'zolarining (yumshoq tanglay,til,lablar)kam xarakatlanishi natijasida nutq tovushlari artikulyatsiyasining qiyinlashishi kuzatiladi,shu bilan birgalikda ovoz,nafas buzilishlari hamda nutqning sur'ati ,ritmi va ifodaliligida o'zgarishlar kuzatiladi.

Dizatriyaning og'ir formasida nutq butunlay tushunarsiz holatga keladi. Buni anatriya deb ham atash mumkin. Dizatriyada miyaning turli joylarida jaroxatlarni aniqlash mumkin. Masalan miya yarim sharining chap va o'ng tomonida, yetti tuxumsimon markazdan o'tuvchi sistema, asab tugunchalari qobig'ida, diensefal doirada, to'rt tepaligida, ko'prik, cho'zinchoq va orqa miyada kuzatish mumkin.

Dizatriyani birinchi bo'lib M.S. Margulis ta'kidlab o'tgan u dizatriyaning belgilash diagnostikasi odatda nervalagik alomatlarning barcha shart –sharoitlarini inobatga olgan xolda ish olib borgan. 1888-yilda Goweris nutqning bunday buzilishini serebral va bulbar shakllarga ajratadi.

Dizatriyaning neyroanatomik tamoyiliga amal qilgan xolda eng mukammal tasniflash Peocher tomonidan ishlab chiqilgan va u dizatriyaning quyidagi shakllarga ajratadi;

- po'stloqli;
- po'stloqosti;
- pedenkulyar;
- supranuklear/psevda bulbar/;
- bulbar nuklear;
- serebellyar;
- diensefal;
- mezeensefal;
- miya nervlari shikastlanishi bilan bog'liq periferik dizatriya;
- chuqur sezuvchanlikning buzilishi bilan bog'liq dizatriya;
- miyaning aralashlash shikastlanishlaridagi/toksikoz xolatlar/dizartriya;
- epilepsiya paytidagi dizartriya;
- miasteniya paytidagi dizartriya;
- po'stloqosti ekspressiv dizartriya.

Dizartriyaning belgilari va sabablari :

Dizartriyaning asosiy belgilari bular nutqiy artikulyatsiya motorikasi va nutqiy nafas bilan bog'liq bo'lgan tovushlar talaffuzi va ovoz nuqsonlaridir. Dizartriya dislaliyadan farqli ravishda ham unli ham undosh tovushlar talaffuzida kamchiliklar kuzatiladi. Dizartriyaning barcha shakllarida artikulyatsiya motorikasi buzilishlar kuzatilib, ular juda ko'p belgilarga ega bo'ladi. Dizatriyada artikulyatsiya motorikasining buzilishlari artikulyatsiya mushaklarining harakatchanligining cheklanganligi natijasida kelib chiqadi va bu hol mushaklar tonusining ortishi, ixtiyorsiz harakatlar va diskoordinatsion buzilishlar hisobiga yanada og'irlashadi. Dizatriyada nafas muskulaturasining innervatsiyasining buzilishi natijasida nutqiy nafas buzilishlari kelib chiqadi. Bunda nafas olish ritmi nutqni ma'noli tuzilishini boshqarmaydi, nutq akti jarayonida nafas olish tezlashadi, nafas chiqarish asosan qisqa va burun orqali chiqariladi.

Dizartriya turli xil sabablarga ega bo'lish mumkin. Eng tez tez uchraydigonlar orasiga asab tizimining o'zgarishi, miyada yoki embolida shikastlanishlar va o'smalar yuzni yoki tilni falaj qiladigon narsa. Bu tug'ilishdan paydo bo'lganida, bu odatda miya yarim palsi yoki mushak

distrofiyasining natijasidir. Talaffuzdagi qiyinchiliklarga nisbatan, odatda to'rt asosiy xato aniqlanadi: almashtirish, tashlab qo'yish kirish va buzilish. To'g'ri fonemani noto'g'ri bilan almashtirishdan iborat almashtirish, ayniqsa "r" o'rniga "g"ni talaffuz qilishda tez-tez uchraydi.

Dizartriyada korreksion-pedagogik ishlar tizimi

Dizartriyani bartaraf etish bo'yicha olib boriladigan logopedik ta'sir tizimi kompleks ravishda amalga oshiriladi, ya'ni artikulyatsion apparat massaji va gimnastik mashqlar, ovoz va nafas ustida ishlash, umumiy davolash, jismoniy tarbiya, fizioterapiya va dori-darmonlar bilan davolash ishlari.

Dizartriyada olib boriladigan ishlar bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

1-bosqich tayyorlov bosqichi

2-bosqich boshlang'ich kommunikativ talaffuz qobiliyatini shakllantirish bosqichi

Dizartriyani davolash asosan buzilishlarni keltirib chiqaradigan o'zgarishga bog'liq, chunki iloji bo'lsa, yakuniy sababni tuzatish simptomlarni yo'q qiladi. Shu bilan birga, asosiy muammoni o'zgartirish mumkin bo'lmagan holatlarda nutqni yaxshilash uchun aralashuvlar mavjud bo'ladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, dizartriyaning kelib chiqishi asosan onaning xomiladorlik paytidagi turli xil travmalar yoki tug'ruq jarayonidagi travmalar, bolaning tug'ilgandan keying rivojlanish jarayonidagi burilishlar sababli kelib chiqish mumkin. Dizartriyani korreksiyalashda asosan nafas olishni to'g'rilash, to'g'ri talaffuzga alohida e'tibor berish lozim. Dizartriyani davolashda nevrapatolog, logoped, psixolog ota-onalar bilan birgalikda faoliyat olib boriladi. Bunda avvalo bolada nafas korreksiyasini amalga oshirishimiz, ovoz tonini normaga keltirishimiz lozim. Dizartriyani oldini olish uchun esa bola paydo bo'lgandan boshlab bolani rivojlanishiga alohida e'tibor berish, har xil travmalardan bolani saqlash lozim bo'ladi. Har qanday bolada ovoz eng kerakli nutq hisoblanadi. Shu sababli bolani nutqini korreksiyalash lozim bo'ladi. Sababi nutq insonning eng oliy faoliyati hisoblanadi.

FOYDALANILGA ADABIYOTLAR:

- 1: Logopediya M. Ayupova Toshkent 2008. y
- 2: logopediya M. Ayupova, L. Mo'minova Toshkent 1993. y
- 3: Nevrapotologiya Majidov Toshkent 1986. y
- 4: avitsenna.uz sayti

